

TANTÁRGY-VÁLASZTÁS: AZ ETIKA/HIT- ÉS ERKÖLCSTAN TANTÁRGYAK VÁLASZTÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Baranyi Panna

baranyi.panna01@gmail.com

DOI: 10.20520/JEL-KEP.2024.4.91

Absztrakt

A 2012-es Nemzeti Alaptantervben bevezetett, általános iskolában tanuló diákoknak kötelezően választható etika, illetve hit- és erkölcsstan tantárgyak tematikájuk – illetve a tanulók életkora – következtében egy érdekes választás elé állíthatja a szülőket. A tanulmányban bemutatjuk a tantárgy-páros történetét, némi kitekintéssel más országok hasonló tematikájú tárgyaira, valamint a főbb jogszabályokra, amik vonatkoznak a tárgyak oktatására és választására. Exploratív kutatásunk fő célja, hogy feltérképezze a tantárgyválasztást befolyásoló tényezőket, az azt megelőző tájékozódás módjait, illetve a szülők véleményét a témát illetően. A vizsgálat 5. osztályos gyermekek szüleinek körében zajlott, 175 válasszal a megkeresésre – a kérdőív kvalitatív jellegű részével kiegészítve rávilágít arra, hogy milyen eltérő helyzeteket és szemléleteket szülhet a tantárgyak közötti választás, illetve alapjául szolgálhat további kutatásoknak is.

Kulcsszavak

közoktatás, etika, hit- és erkölcsstan, tantárgyválasztás, befolyásoló tényezők

SUBJECT CHOICE: FACTORS INFLUENCING THE CHOICE OF ETHICS/RELIGION AND MORAL EDUCATION SUBJECTS

Baranyi Panna

Abstract

The introduction in the 2012 National Curriculum of compulsory ethics/religion and morals for primary school pupils may present parents with an interesting choice due to the subject matter – and the age of the pupils – of the subjects they are required to choose. This paper presents the history of the subject pair, with some insights into similar subjects in other countries and the main legislation governing the teaching and choice of the subjects. The main aim of the research is to gain insights into the factors influencing the choice of the subject, the ways in which parents are informed about it and their views on the subject. The survey was carried out among parents of children in grade 5, with 175 responses to the questionnaire – complemented by a qualitative part – with the intention of shedding light on the different situations and perceptions that can arise in relation to subject choice and can serve as a basis for further research.

Keywords

public education, ethics, religion and morals, subject choice, influencing factors

TANTÁRGY-VÁLASZTÁS: AZ ETIKA/HIT- ÉS ERKÖLCSTAN TANTÁRGYAK VÁLASZTÁSÁT BEFOLYÁSOLÓ TÉNYEZŐK

Baranyi Panna

baranyi.panna01@gmail.com

Bevezetés

Kutatásunkban az először a 2012-es Nemzeti Alaptanterv révén bevezetett, általános iskolában tanuló diákoknak kötelező jelleggel oktandó etika, illetve hit- és erkölcsstan tantárgyak közötti választás lehetőségét vizsgáljuk. Az etika, illetve hit- és erkölcsstan tantárgyak a 2013/2014-es tanévtől felmenő rendszerben kerültek bevezetésre. A heti egy órát kitevő tárgy – etika vagy hittan – a tanulmányi tartalmak részét képezik 8 éven keresztül. Ennek következtében egy olyan döntésről van szó, amely hosszabb távon meghatározó lehet. Mivel a diákok a tantárgyak választása idején még kiskorúak, így a döntést szüleik hozzák meg. A tanulmány célja, hogy bemutassa a tantárgyak közötti választás befolyásoló tényezőit, ezeknek fontosságát, illetve, hogy a szülők milyen módon tájékozódnak választásukat megelőzően.

Niklas Luhmann rendszerelmélete alapján a társadalmi rendszerek zártak, és saját műveleteikkel alkotják újra magukat. Ha az oktatási rendszerre is így tekintünk, illetve a vallást is rendszerként értelmezzük, a két rendszer egybeesik az iskolában. Ha az oktatást és a vallást mint két külön társadalmi alrendszert vizsgálunk, a vallás rendszerének beemelése az oktatásba növeli a rendszer komplexitását. Ez nem csupán az intézmény részéről lehet így – akár a pedagógusok értékelését tekintve –, hanem a szülők részéről a választásban is megnyilvánulhat (Luhmann 2006, Roth – Schütz 2015).

Kitekintésünkben bemutatunk olyan szülői döntéseket, amelyek a vallásos és nem vallásos iskolák között különbségtételre épülnek. A szülői tantárgyválasztást illetően szükséges megvizsgálni az iskolák fenntartói hátterét. Vizsgálatunk a két fenntartótípus intézményeire terjedtek ki: egyházi jogi személyek, illetve tankerületi központok. A szülők tantárgyválasztását érintő alapvető különbség a fenntartók szempontjából, hogy az egyházi jogi személy által fenntartott intézményeknek jogosultak a hit- és erkölcsstan kizárólagos oktatására.

A tanulmány mellözi a tantárgyak tartalmi elemzését pedagógiai szempontból, és nem célja ezeknek ilyen módon való összehasonlítása. A tartalommal csak felületesen, tematika szempontjából foglalkozunk.

Történet

Az etika, emberismeret tematikájú tantárgyakat megelőzve lényeges háttér gyanánt szolgáltak az 1970-es években induló olvasótáborok. Ezek szervezésében az egyik főszereplő Kamarás István volt. A táborok eredetileg középiskolás tanulók irodalmi felzárkóztatását vállalták magukra (Csató 2022). Itt merültek fel azok a kérdések, amelyek foglalkoztatták a tanulókat, és így egyértelműen ezek lettek a táborok témái is. Gyakran a jövővel, kapcsolatokkal, erkölcsi kérdésekkel foglalkozó kérdések voltak, amelyek tükrözték a diákok vágyát arra, hogy útmutatást kapjanak az élethez. Ezekhez a kérdésekhez és témákhoz kerestek a szervezők megfelelő irodalmi alkotásokat (Csató 2022). Ahogy Kamarás István megjegyzi, bár a táborok hivatalosan az Olvasó népért mozgalom jegyében és keretében indultak, „elsődlegesen nem az olvasóvá nevelést szolgálták (noha ezt is kedvezően befolyásolhatták), hanem a résztvevők személyiségének alakítását, méghozzá oly módon, hogy az uralkodó ideológiától eltérő perspektívákkal és horizontokkal is motiválták a résztvevő személyiségét, ingerelve, ébresztgetve bennük – a homo ludens, a homo aestheticus és a homo religiosus mellett – a homo publicust és a homo politicust is.” (Kamarás István 2004: 65) Ezek az olvasótáborok többek között segítettek felismerni az etikai ismeretek fontosságát, és hozzájárultak az 1998-tól induló Ember és társadalom tantárgy tartalmához (Csató 2022, Nagy 2009). Ez a NAT (Nemzeti Alaptanterv) 1995-ös megjelenésétől és elfogadásától történt. A tantárgy bevezetését azonban számos előkészület előzte meg, többek között kialakulásában nagy szerepet játszott a Nemzeti Alaptanterv „Ember és társadalom” munkacsoportja, az OKI Embertan-műhelye, ahol kerekasztal-beszélgetésekkel és kurzusokkal fejlesztették és tesztelték a tantárgyat. (Kamarás 2015). Az Ember és társadalom tantárgy keretében volt tanítva az emberismeret is. Ezután 2000-ben a Kerettantervben jelent meg az „Etika, ember és társadalomismeret”, illetve „Emberismeret és etika” néven két tantárgy (Nagy 2009). Ezeket 7. és 11. osztályban oktatták heti egy órában, majd később, 2003-tól Ember és társadalom néven 1–12. évfolyamokon ismerhették meg a tanulók e tantárgy tartalmait (Nagy 2009, Csató 2022). A 2012-es Nemzeti Alaptantervben került sor a ma ismert tantárgypáros bevezetésére. Az etika/hit- és erkölcsstan 2013 óta kisebb változtatásokkal, kötelezően választhatóként van jelen, 1–8. osztályban, középiskolában pedig szabadon választhatóként (Csató 2022).

Kamarás István kutatásai alapján a tantárgypáros helyzetének megítélése vegyes, a hittan oktatásával kapcsolatban mind az iskola, mind a gyülekezet népszerű választásnak bizonyult, ha arról van szó, hogy hol legyen oktatva. Azonban azt, hogy választani kénytelenek a szülők a két tárgy között, a legtöbb válaszadó nem tartotta szerencsésnek (Kamarás 2019).

Jogsabályok

A 2011. évi CXC. törvény rendelkezése alapján az etika/hit- és erkölcsstan tantárgyak bevezetésére 2013/2014-es tanévben került sor. A jogszabály szerint az általános iskolák 1–8. osztályában kötelező tantárgy az etika, amelynek alternatívája lehet a hit- és erkölcsstan. Az etika, illetve hit- és erkölcsstan tantárgy közötti választás szülők joga, ezért az iskola hivatalosan nyilatkoztatja az érintett tanulók szüleit. Abban az esetben, ha a szülők nem tesznek nyilatkozatot, a tanuló automatikusan az etika tantárgyat fogja tanulni [20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 74/A 182/A. § (7) bekezdés].

Az egyházi fenntartású intézményeknek lehetőségük van arra, hogy az etika oktatását teljes mértékben a hittan tanításával helyettesítsék, amennyiben az intézmény pedagógiai programja megfelel a NAT-ban az etika tantárgyra meghatározott fejlesztési követelményeknek és tartalmaknak [2011. évi CXC. törvény 32. § (1) bekezdés j) pontja]. Azonban a hit- és erkölcsstan tartalmát az egyházi jogi személy határozza meg [110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet I.2.1].

A szülőnek lehetősége van módosítani a döntést, hogy melyik tárgy oktatásán vegyen részt a gyermeke, azonban ezt a tanév közben nem lehet megtenni: „Ha a szülő a következő tanévre vonatkozóan az etika vagy a hit- és erkölcstan tantárgyra vonatkozó választását módosítani kívánja, az erre vonatkozó szándékát minden tanév május 20-áig írásban közli az igazgatóval és az érintett bevett egyház, illetve belső egyházi jogi személye képviselőjével. A 182/A. § (5) és (7) bekezdése szerinti választása megismétlésére a szülő nem kötelezhető [20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 74/A 182/B. § (7) bekezdés].”

Kitekintés

A különböző országokban a vallás és alternatív tárgyainak oktatása több tényezőtől is függ. Az egyik ebből a vallásos oktatás helyzete (Rothgangel – Jackson – Jäggle 2014). Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül erre hozunk példákat, valamint más résztvevők szemszögéből is megvizsgáljuk a különböző oktatási rendszerek által létrehozott lehetőségeket. „A hittan szemszögéből nézve az ember- és erkölcstan helyzete nagyon különbözik Európában aszerint, hogy milyen a vallásos nevelés (nevezetesen a hittan) pozíciója: erősebb vagy gyengébb, monopol, hegemón, egyenlő vagy félreszorított.” – írja Kamarás István Embertan-erkölcstan sztori című könyvében (Kamarás István 2015: 106.). Az ő kategóriarendszere alapján ismertetjük a különböző európai országok vallásoktatását, illetve a mellettük megjelenő emberi, erkölcsi, társadalmi és állampolgári alternatív tematikákat (Kamarás István 2009: 127). A kategóriarendszert az alábbiakban röviden bemutatjuk.

Kamarás István az oktatásszervezés négy fő típusát alakította ki, a tantárgyak tematikáját és elhatároltságát figyelembe véve (Kamarás 2009). Az A-típusban a kötelező hittan dominál, és többnyire nincsen alternatívája. Ebbe a típusba tartozik Málta és Horvátország, Görögország, Írország, Olaszország, Spanyolország, bár az utóbbi négyben erősen jelen van a polgári és társadalmi tematika. A B-típusba tartozó országok alkategóriái között már nagyobbak a különbségek. Erre a típusra jellemző, hogy a hittan kötelezően választhatóként van jelen, alternatívával. Az egyik altípusban a hittan fő alternatívája az etika tantárgy, más tematikák gyengébbek. A második és a harmadik altípusban is az etika az alternatíva, de ezekben már megjelennek más tematikák is. Végül a negyedik altípusban az alternatíva a vallásismeret nevű tárgy. A C-típusban erőteljesen megjelenik a társadalmi és a polgári tematika a tantárgyak között. Itt az alkategóriák közötti fő különbség a különböző tematikák hangsúlyosságának megjelenése. Végül a D-típusban pedig a hittan és az alternatívák is szabadon választhatóak (Kamarás 2009).

A vallásos oktatást Peter Schreiner szerint többek között a nemzeti és a regionális kontextus befolyásolja. A másik a vallásról alkotott kép az adott ország társadalmában, valamint a kapcsolat az állam és az ország vallása között (Schreiner 2013). Emellett még számos más tényező is lehet szempont, például a jogi keretrendszer a vallás oktatására, az egyházi fenntartású iskolák szerepe, az alternatív tantárgyak jelenléte, illetve a hitoktatással kapcsolatos felfogások és feladatok (Rothgangel – Jackson – Jäggle 2014).

Az erkölcs/etika oktatása, mint korábban láttuk, más-más módokon valósul meg a különböző országokban (Kamarás 2009). Szlovákiában a magyarországi helyzethez hasonló módon valósul meg az erkölcsoktatás, etika nevű tantárggyal, hetente egy alkalommal (Klembarová 2016). Itt is kötelezően választható etika, illetve hitoktatás valósul meg, amelyben a diákok, illetve szüleik döntenek (Bađurová 2016). Egy Törökországban végzett kutatás eredménye alapján a szülők az iskolákat kompetensnek tartják az értékek oktatására, ugyanakkor elsődlegesen a család az, ami elsősorban felelős az értékek tanításáért, az iskola csak másodlagos szereplő (Tay – Yildirim 2009). Egy másik kutatás – szintén Törökországban – azt találta, hogy mind a szülők, mind a tanárok véleménye szerint az értékek oktatása

hatékonyabb lenne, ha azt a szülők és a tanárok egymással szorosabb kapcsolatban, együttműködve vinnék végbe (Çelikkaya – Başarmak – Filoğlu – Şahin 2013).

Több tanulmány is hangsúlyozza a tanárok szerepét az erkölcs, illetve értékek iskolai oktatásában (Harris – Hoyle 1990, Noddings 2010, Klembarová 2016, Bad'urová 2016). Ezek, és még más tanulmányok azonban sokszor a fent említett tematikák tanításához írnak ajánlásokat, gyakran az adott országok rendszerei számára, vagy országok közötti különbségeket és hasonlóságokat elemeznek (LePage et al. 2011, Bad'urová 2016, Klembarová 2016, Utyupova – Baiseitova – Mukhamadiyeva 2016, Pérez-Jorge et al. 2017, Brown et al. 2021).

Az USA-ban készült felmérések célja a vallás és a vallásosság hatásának felmérése az iskolaválasztásra. A National Center for Educational Statistics 2019-es¹ adatai alapján az Egyesült Államokban az általános és középiskolák 76,4 százaléka állami, 23,6 százaléka a magánszférához tartozik. A magánszektor körülbelül 80%-a vallásos irányzatot képvisel, egy 2008-as adat alapján a privát szektor iskolái közül mindössze 17% nem tartozott egy valláshoz sem (Cohen-Zada – Sander 2008, Pelz – den Dulk 2018). Így fennáll a lehetőség, hogy azok a szülők, akik úgy értékelik, hogy gyermeküknek olyan iskolába kell járnia, ahol az egész iskola szellemiségében jelen van a vallás, a magánszektorban választanak ki egy igényeiknek megfelelő iskolát (Pelz – den Dulk 2018). Az iskolákban való nevelés hatása sem mindegy, hogy milyen módon érkezik el egy adott tanulóhoz. Danny Cohen-Zada és Todd Elder 2018-as tanulmányukban kiemelik, hogy az iskolai vallásos nevelés érhet úgy is egy gyermeket, hogy kiegészítse az otthoni vallásos nevelést, vagy úgy is, hogy helyettesítse. Ez utóbbi esetben azonban kevésbé lesz olyan eredményes, mintha az alapvetően otthoni értékek is megegyeznének az iskolaiakkal.

Pelz és den Dulk – akiknek fő kutatási területe a vallás, politikai magatartás, valamint az oktatási és vallási intézmények kapcsolata a demokratikus állampolgársággal – kifejtik, hogy a nem vallásos szülők is beírathatják a gyermeküket ilyen iskolába, nem feltétlen magáért a vallásért, hanem a vallásokkal asszociált értékek miatt, amelyek beletartoznak ezeknek az iskoláknak a nevelésébe (Cohen-Zada – Elder 2018, Pelz – den Dulk 2018). Ebben az esetben mondhatjuk, hogy a vallási nevelés „substitute”, vagyis helyettesíti az otthoni vallásos szempontból történő vertikális szocializációt (Pelz – den Dulk 2018). Ennek alapján felmerülhet a kérdés, hogy hazánkban a tantárgyválasztás során milyen szempontok érvényesülnek. Itt nem számítanak az anyagi szempontok, maximum az időbeosztás, mert bár az 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 74/A 182/B. § (3) b) pontja meghatározza, hogy a hit- és erkölcsstan megszervezésének és oktatásának ugyanabban az időben kell megtörténnie, mint az etikanak. De a 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 74/A 182/B. § (4) szerint, ha az adott egyház, vagy egyházi jogi személy nem tudja megszervezni a hit- és erkölcsstan oktatását az etika tantárggyal egy időben, a szülők megegyezhetnek az egyházi jogi személlyel egy számukra kölcsönösen megfelelő időpontban. Ha Magyarországon nézzük, mivel az egyházi iskolák a 2011. évi CXCV. törvény 32. § (1) bekezdés j) pontja szerint megtehetik, hogy az etika helyett csak kötelező hit- és erkölcsstant oktatnak, felmerül a kérdés, hogy vajon egy egyházi fenntartású iskola esetében az iskolaválasztás egyben tantárgyválasztás-e.

¹ Digest of Education, National Center for Educational Statistics, https://nces.ed.gov/programs/digest/d21/tables/dt21_105.50.asp; levétel dátuma: 2023.04.14.

Kutatási kérdések

Kutatásunk exploratív módon foglalkozott az etika, illetve a hit- és erkölcsstan tantárgyak választását befolyásoló tényezőkkel. A kutatás elsődleges kérdése, hogy milyen tényezők befolyásolták a szülőket az etika, illetve hit- és erkölcsstan tantárgyak közötti választáskor. Vizsgáljuk a háttértényezőket, úgymint a vallás, felekezeti hovatartozás. A kutatás kiterjed az informálódás kérdésére is, vagyis, hogy a szülők honnan és hogyan szerezték információikat, amelyek alapján döntöttek az egyik, vagy a másik tantárgy mellett.

Másik kutatási kérdésünk az volt, hogy található-e összefüggés a család vallásossága és a tantárgyak választása között. Ez kiterjed mind az általánosságban vett vallásosságra, mind pedig a felekezeti hovatartozásra is. Ezzel kapcsolatos hipotézisünk, hogy az eltérő felekezetekhez tartozó családok eltérő módon veszik igénybe a hit- és erkölcsstan oktatásának lehetőségét. Végül pedig második hipotézisünk, hogy az egyházi intézményekben magasabb arányban választják a hit- és erkölcsstan tantárgyat.

Kutatási módszerek

Az iskolák kiválasztása rétegzett mintavétellel történt, az alapsokaságnak a 2021-es október 1-ei statisztikája alapján, az Oktatási Hivatal Köznevelési Információs Rendszerében elérhető adatbázisa szerint működő intézményeket tekintettük. Bár a tantárgyválasztás már első osztályban megtörténik, lehetőség van az évek során arra, hogy szülői kérésre a gyermek átiratkozzon egyik tantárgyról a másikra [20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet 74/A 182/B. § (7) bekezdés]. Emiatt célozta meg a kutatás az 5. osztályos tanulók szüleit, ahol már nagyobb eséllyel előfordulhatott az előző években egy ilyen döntés. Ezen kívül az 5. osztályosok már az általános iskola alsó tagozatát kijárták, így ezt szüleik már tekinthetik lezárt folyamatként, és lehet egy általános tapasztalatuk az elmúlt évek alapján. Az egyházi jogi személyek által fenntartott intézmények esetében felmerülhet, hogy mivel a 2011. évi CXCV. törvény 32. § (1) bekezdés j) pontja szerint egy ilyen iskolának joga van arra, hogy az etika tantárgyat teljes egészében hit- és erkölcsstannal helyettesítse, így számos iskola esetében előfordulhat, hogy élnék is e jogukkal. Ebben az esetben a gyermeküket oda járató szülőknél a tantárgyválasztás beágyazódik az iskolaválasztásba. Így mondhatjuk azt is, hogy a tantárgyválasztás az iskolaválasztással együtt történik meg, hiszen a szülő a beíratással elfogadja, hogy gyermeke a hit- és erkölcsstan tantárgyat fogja tanulni.

Mintaválasztás szempontjai

A kutatás lebonyolításához országosan reprezentatív mintát készítettünk. A minta választásakor figyelembe vett tényezők: településtípus, az intézmény fenntartójának típusa, és az intézmény mérete. A kutatáshoz megfelelő iskolák száma 2525 volt, ebből 300 intézményt választottunk ki rétegzett mintavételi módszerrel a fent említett rétegző kategóriák alapján. A minta létrehozásához felhasznált fájlok az Oktatási Hivatal² oldalán található köznevelési információs rendszerében elérhető Köznevelési statisztikai adatok, leírások 2021. októberi adatbázisában találhatóak. Az intézményméretet az Oktatási Hivatal köznevelési információs rendszerében elérhető Köznevelési statisztikai adatok, leírások 2021. októberi adatbázisában található férőhely számok alapján vettük figyelembe. A településtípust szintén az Oktatási Hivatal köznevelési információs rendszerében található adatbázis már korábban létrehozott kategóriái

² Oktatási Hivatal – KIR Hivatali Ügyek. <https://dari.oktatas.hu/kirpub/index>, levétel dátuma: 2022.11.20

alapján vettük figyelembe. Ennek alapján megkülönböztettünk egymástól budapesti kerületet, megyei jogú várost, várost, nagyközséget, és községet. A cél az volt, hogy minden iskolában lehetőleg tíz szülő vegyen részt a kutatásban. A kérdőívet az Oktatási Hivatal KIR Hivatali Ügyekben található információs tár által megadott intézményi vezető e-mail címére juttattuk el, így a szülők rajtuk keresztül kapták meg a felkéréseket. Ugyanez a módszer segíti, hogy az iskolák megoszlása megfeleljen annak, amely országos szinten megfigyelhető, illetve olyan szülőkhöz is eljuttathatja a kérdőívet, akik véleményéhez más módon nehezebb lenne hozzáférni, nehézséget is jelent olyan szempontból, hogy az adott intézmény együttműködésén is múlik a kutatás sikeressége.

Intézményi minta

Fenntartótípus

Vizsgálatunkban a két leggyakrabban előforduló fenntartótípus vett részt, ezek pedig a tankerületi központ, illetve az egyházi jogi személy. Annak érdekében, hogy az egyházi iskolákra vonatkozó kutatási kérdéseink érdemben vizsgálhatóak legyenek, a mintában felülreprezentáltuk az egyházi intézmények arányát az országos arányéhoz képest. Így az eredeti arányhoz képest, ahol az egyházi jogi személyek által működtetett iskolák 19,7 százalékban, a tankerületi központok iskolái pedig 80,3 százalékban vannak jelen, tervezett mintánkban az egyházi intézmények 40, a tankerületi központok intézményei pedig 60 százalékos arányban szerepeltek. Erre azért volt szükség, hogy a tervezett mintában az egyházi intézmények válaszadóinak megvalósuljon a reprezentatív szintet elérő száma. Minden intézményvezetőt arra kértünk, hogy juttassa el a tervezett mintának megfelelő 10 szülőnek. Megvalósult mintánkban a válaszadók gyermekük iskolájának fenntartóját 22,9 százalékban egyházi jogi személy által fenntartottnak, 67,4 százalékban a tankerületi központ iskolájának jelölte be a kérdéssorban, 9,7 százalékuk nem tudta megmondani, milyen fenntartású intézménybe jár gyermeke. A megkeresésekre 8 egyházi jogi személy által fenntartott intézmény reagált azzal, hogy náluk kötelező hitoktatás van, így esetükben nem tartják relevánsnak a kutatást. Ez alapján el lehet mondani, hogy ezek az intézmények a tantárgyválasztást összekötik az iskolaválasztással, bár az nem egyértelmű, hogy vajon a szülők is ugyanígy gondolkodnak-e erről a kérdésről.

Eredmények

A kérdőívre 176 teljes kitöltés érkezett, azonban 1 rekordot eltávolítottunk, mivel a kérdéssorban feltett kérdéseknek a kitöltése nem érte el a 70 százalékot. Így a tényleges elemzésben 175 kitöltő válaszait vettük figyelembe.

Reprezentativitás

A fentieket összegezve elmondhatjuk, hogy a mintában tervezett arányok és a teljesült arányok között lényeges, reprezentativitást érintő eltérés van minden kategóriában. Az eltervezett és a megvalósult válaszadási arányok között is nagy különbség van. A megvalósult mintában a kitöltők száma jóval a tervezett alatt alakult. Ennek oka nagyrészt a kutatás exploratív jellege, amely mögött nem voltak olyan erőforrások, és intézményi háttér, amely lehetővé teszi az iskolák – és a szülők – erősebb motiválását a kérdőív továbbítására és kitöltésére. Így azt megállapíthatjuk, hogy a teljesült minta nem reprezentatív – ebből eredően az adódott minta jellemzőit és következtéseinket a válaszadókra vonatkozóan vonjuk le.

A válaszadók megoszlása

Kor, nem, és iskolai végzettség

A kitöltők kor szerinti megoszlására vonatkozóan 170 választ kaptunk, a válaszadók 2,9 százaléka nem válaszolt a kérdésre. Ebből kifolyólag a szülők között a 28–35 évesek a minta 11,4 százalékát tették ki, a 36–45 évesek a 62,3 százalékát, a 46–55 évesek a 22,9 százalékát, végül pedig az 55 év felettiak a 0,6 százaléka voltak a válaszadóknak. A teljes kitöltők között egyértelműen magasabb arányban voltak nők (91,4%), míg a férfiak a válaszadók 8,6 százalékát tették ki. Befejezett általános iskolai végzettséggel 9,1 százalék, befejezett középiskolai tanulmányokkal 48,6 százalék, főiskolai végzettséggel 30,3 százalék, és végül egyetemi végzettséggel 12 százalék rendelkezett.

Vallásosság

A válaszadók arra a kérdésre, hogy vallásosnak tartják-e magukat, 33,7%-ban azzal feleltek, hogy a maguk módján, felekezettől függetlenül vallásosnak gondolják magukat. Ezt követte azoknak a csoportja, akik a „nem” válaszlehetőséget választották (29,1%). Utánuk sorban azok, akik vallásosnak gondolták magukat, de csak részben követik felekezetük tanításait (16%). Hasonló arányban voltak azok, akik vallásosak és lényegében a felekezetük tanításait követik (14,9%). Végül 1,1 százalékuk számára nem volt megválaszolható a kérdés, 5,1 százalék pedig nem akart válaszolni a kérdésre. Azoknak, akik számára releváns volt, feltettük a kérdést, hogy tartoznak-e valamely Magyarországon a 2011. évi CCVI. törvény alapján hivatalosan jelen lévő felekezethez. A válaszadók 30,9 százaléka jutott el ehhez a kérdéshez. Ennek az 54 embernek 57,4 százaléka a Magyar Katolikus Egyházhoz tartozott, 24,1 százaléka a Magyarországi Református Egyházhoz, 5,6 százaléka a HIT Gyülekezetéhez, és 3,7 százaléka a Magyarországi Evangélikus Egyházhoz, valamint 9,3 százalékuk nem vallotta magát egyik felsorolt felekezethez tartozónak sem.

Tantárgyak közötti választási lehetőség

Arra a kérdésre, hogy volt-e lehetőségük választani az erkölcstan, illetve a hittan tantárgyak között, a szülők 88,6 százaléka válaszolt igennel, míg 11,4 százalékuk jelezte, hogy erre nem volt lehetőségük. Azoknak, akiknek válaszuk alapján nem adódott lehetőség, a kérdőív véget ért, mivel a kutatás a választást befolyásoló tényezőket célozta meg. Az eredményeket árnyalja annak a 8 egyházi fenntartású intézménynek a visszajelzése, miszerint náluk kötelező jelleggel van hit- és erkölcstan oktatás, így nem vesznek részt a kutatásban. Ebből lehet következtetni, hogy az egyházi intézményeknél a hitoktatás kötelező – az erkölcstan nem választható –, azonban, hogy ez milyen arányban valósul meg, nincsenek pontos adataink.

A tantárgyválasztást megelőző informálódás

Az informálódás során lehetőség nyílik a tantárgyak tartalmának megismerésére is. Mivel a szülők választják gyermeküknek a tantárgyat, felhasználhatnak különböző tájékozási módokat, amelyek segítenek meghozni a döntést. Ezek lehetnek a hivatalos tájékoztató anyagok, amelyeket az iskola vagy az egyházi jogi személy biztosít, de ide számítanak a környezetükben élő emberekkel való információcserék, illetve egyéb platformok, amelyek segítségével informáltabban hozhatnak döntést. Azonban nem minden szülő gondolja szükségszerűnek a tájékozási anyagok használatát, így azzal, hogy az ő válaszaikat látjuk, jobban meg tudjuk állapítani, hogy a tantárgyak közötti döntés mekkora dilemma valójában a szülők körében. Vizsgáltuk, hogy a szülők gyermekük tantárgyának választásakor milyen módokon tájékoznak, hogy döntésüket meghozhassák, illetve, hogy mely módokat találták a leghasznos-

sabbnak ebben a folyamatban. A legnagyobb arányban – a válaszadók közel fele – a „Nem volt szükségem tájékozódásra” lehetőséget választották (54,3%). Ezekkel az eredményekkel érdekes lehet összevetni, hogy a szülők nagy része (68,5%) korábban azt felelte, hogy nem mérlegelt, mert egyértelműen az egyik, vagy a másik tantárgyat tartotta megfelelőnek.

A szülők által igénybe vett tájékozási formák

Megkértük válaszadóinkat, hogy listánkból válasszák ki mindazokat a tájékozási módokat, amelyeket igénybe vettek a döntés során, illetve jelezzék, ha nem volt szükségük tájékozódásra, informálódásra döntésük meghozatalához. A szülők számára adott válaszlehetőségek a következők voltak:

1. személyesen az iskolában,
2. az intézmény honlapja,
3. beszélgetés szülőtársakkal
4. beszélgetés ismerősökkel
5. beszélgetés felekezet tagjaival
6. beszélgetés hitoktatóval
7. beszélgetés etika oktatóval
8. Facebook vagy más közösségi hálózatok.

A válaszadóknak volt lehetőségük több választ is megjelölni. Akik tájékozódtak, azok leginkább az iskolai személyes tájékozódás lehetőségét használták ki, a szülők csaknem negyede (24%) utalt erre válaszában. A szülőtársakkal való beszélgetést a kitöltők 12,6 százaléka említette, így ez volt a harmadik legnépszerűbb válasz a tényezők közül. Ezután megkérdeztük, melyik három tájékozási forma volt az, amit a leghasznosabbnak találtak. Az itt található lehetőségek: személyes tájékoztató az iskolában, az iskola által adott tájékoztató anyagok, beszélgetés ismerősökkel/felekezet tagjaival/hitoktatóval/etika oktatóval, Facebook vagy más közösségi hálózatok, pedagógusok javaslatai, családtagok javaslatai. Bár azok, akik az előző kérdésben azt jelölték, hogy nem volt szükségük tájékozódásra, nem találkoztak ezzel, így az erre kapott válaszok aránya lényegesen kevesebb volt (a 175 kitöltőnek 20 százaléka). Ezeknek a kitöltőknek a legnagyobb része megjelölte a három leghasznosabb tájékozási forma között a személyes tájékoztatót az iskolában (45,7%). A második helyen két lehetőség volt, ugyanakkora százalékban (42,9%): beszélgetés az ismerősökkel, illetve a családtagok javaslatai. Az adatok azt mutatják, hogy akiket a hittan/erkölcstan oktatás közötti választás kérdése foglalkoztat, azok számára nem az egyházak vagy az egyházi személyek jelentik a legfőbb tájékozási lehetőséget, hanem 32 az iskola. A magukat döntéshelyzetben érző szülők többsége számára elsősorban iskolai, oktatási – és kevésbé vallási – kérdés a tantárgyválasztás.

A választott tantárgy

A kutatásban részt vevő szülők választása a tantárgyakat illetően nagyjából egyenlő arányban alakult. Az etika tantárgyat a kitöltők 49,7 százaléka választotta, míg a hit- és erkölcstant 49,1 százalék, és 1,2 százalék nem válaszolt a kérdésre. A hittan tárgygyal összefüggésben érdemes figyelembe venni, hogy kitöltők 64,6 százaléka valamilyen formában vallásosnak vallotta magát, illetve, hogy válaszadók gyermekeinek 22,9 százaléka jár egyházi jogi személy által fenntartott intézménybe. Arra a kérdésre, hogy számukra mérlegelés tárgya volt-e az, hogy melyik tantárgyra íratják be gyermeküket, 20 százalékuk felelt igennel, míg 35,4 százalékuk egyértelműen a hit- és erkölcstan tantárgyat tartotta megfelelőnek, és 33,1 százalékuk pedig

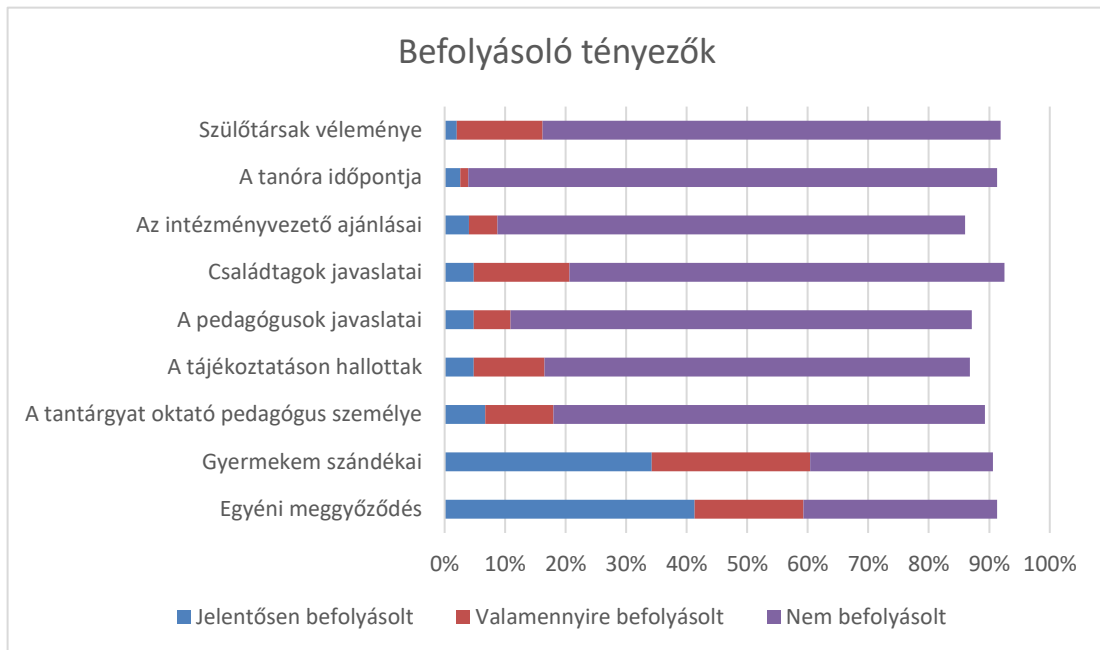
egyértelműen az etikát gondolta megfelelőnek. A kitöltők 11,4 százaléka nem válaszolt a kérdésre. Azonban tekintve, hogy a szülők szintén 11,4 százalékanak nem volt választási lehetősége, hogy gyermeke melyik tantárgyat tanulja, feltételezhetjük, hogy a következőkben a hiányzó válaszok részben, vagy teljes egészében ezekhez a válaszadókhöz tartoznak. Ezekkel az eredményekkel összevetve érdekes lehet megfigyelni, hogy a szülők 54,3 százaléka azt állította, hogy nem volt szüksége tájékozódásra a tantárgyak közötti döntés előtt. Így felmerülhet a kérdés, hogy vajon a szülők mekkora részének tájékozódást igénylő dilemma a tantárgyválasztás. Tekintve, hogy a legnagyobb arányban a szülők azt felelték, hogy nem volt szükségük tájékozódásra, és nem mérlegeltek, melyik tantárgyra íratják gyermeküket, érdemes megvizsgálni, hogy a két kérdésre adott válaszok milyen szinten fedik egymást. Az elemzés alapján a kérdésekre választ adó 155 ember 52,3 százalékanak nem volt szüksége tájékozódásra, valamint nem mérlegelt, mivel egyértelműen az egyik, vagy a másik tantárgyat tartotta megfelelőnek. Így azt kijelenthetjük, hogy esetünkben a válaszadók körülbelül felének valószínűleg nem volt különösebb dilemma a tantárgyak közötti választás. Azt is vizsgáltuk, hogy vajon a szülők mennyire ismerik a tantárgyakat oktató pedagógusokat gyermekük iskolájában. A kérdések feltevésénél figyelembe vettük azt az eshetőséget, hogy nem minden intézményben van mind a kettő tantárgyhoz pedagógus. Ezeknek a kérdéseknek köszönhetően megtudtuk, hogy a kitöltők 41,1 százaléka ismeri személyesen gyermeke iskolájában oktató etika tanárt. 43,4 százaléku nem ismeri személyesen, illetve 14,9 százaléku válaszolta, hogy tudomása szerint nincs etika tanár az intézményben. A hitoktatók esetében hasonló a helyzet, a szülők 52 százaléka személyesen ismeri és 46,9 százaléku nem, illetve 0,6 százalék szerint nincs hitoktató az iskolában. Mindkét kérdésnél a válaszadók 0,6 százaléka nem válaszolt.

Döntést befolyásoló tényezők

A döntést befolyásoló tényezők között olyan szempontokat soroltunk fel a kitöltőknek, mint a tanóra időpontja, a tájékoztatáson hallottak, a pedagógusok javaslatai, az intézményvezető javaslatai, a tantárgyat oktató pedagógus személye, szülőtársak véleménye, családtagok javaslatai, gyermekük szándéka, illetve egyéni meggyőződés. Minden egyes tényezőnél a kitöltő 3 fokú skálán jelölhette, hogy milyen mértékben befolyásolta őt a tantárgyválasztásnál. A válaszlehetőségek „Jelentősen befolyásolt”, „Valamennyire befolyásolt”, „Nem befolyásolt”, illetve „Esetemben nem értelmezhető” voltak (1. ábra).

A legnépszerűbbnek a szülők körében az egyéni meggyőződés, illetve a gyermekük szándéka bizonyult. Az előbbire a kitöltők 35,4 százaléka válaszolta, hogy jelentősen befolyásolta és 15,4 százalékuat valamennyire befolyásolta, az utóbbinál pedig 29,1 százaléku mondta jelentősen befolyásolónak, valamennyire befolyásolónak pedig 22,3 százaléku tartotta. Így a szülők egy része úgy gondolja, hogy gyermekének akarata egy olyan tényező, amelyet figyelembe kell venni, felvetve a kérdést, hogy ilyen korban min alapul ez a szándék. A későbbiekben láthatjuk, hogy ez a tényező felismerhető a szülők gondolataiban gyermekük személyes szabadságának kérdésével kapcsolatban. A korábbi eredményeket követte az oktató személyének tényezője: a válaszadók 5,7 százalékat jelentősen befolyásolta, és 9,7 százalékuat befolyásolta valamilyen szinten. A családtagok javaslatai ugyan csak 4 százalékuat befolyásolta jelentősen, de 13,1 százaléku valamennyire befolyásoló tényezőnek jelölte. Ugyanígy 4% tartotta jelentősen befolyásolónak a tájékoztatáson hallottakat és a pedagógusok javaslatait, de valamennyire befolyásolónak az előbbi 17 százaléku, az utóbbi 5,1 százaléku jelölte. Az intézményvezető ajánlásait 3,4 százaléku találta jelentősen befolyásolónak, 4 százaléku pedig valamennyire befolyásolónak. Végül pedig a tanóra időpontja (jelentősen befolyásolt: 2,3%, valamennyire befolyásolt: 1,1%), és a szülőtársak véleménye: jelentősen ugyan csak 1,7 százalékuat befolyásolta, de 12 százaléku gondolta valamennyire befolyásolónak (1. ábra).

1. ábra
Befolyásoló tényezők

Forrás: BP (2023) Tantárgyválasztási Kutatási Adatbázis 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás: PPKE³

Összefüggések

Elemzésünk során összefüggést kerestünk az etika, illetve a hit- és erkölcstan tantárgy választása és a szülők vallásossága között. A vizsgálatot leszűrtük azokra a szülőkre, akik azt választották, hogy volt lehetőségük választani a tantárgyak között gyermekük számára. Feltételezzük, hogy a magukat vallásosnak valló szülők nagyobb arányban választják a hit- és erkölcstan tantárgyat, mint azok, akik nem vallásosak. A kutatási adatok alapján vizsgáltuk a szülők vallásosságának és tantárgyválasztási döntésének összefüggését (1. táblázat). A választott tantárgy és a szülők vallásossága között szignifikáns, statisztikailag kimutatható összefüggés van (Khi-négyzet (df:1, Pearson: 27,773) szignifikancia szint: $p < 0,000$. Előzetesen rögzített Alfa-érték: 0,05) (2. táblázat).

1. táblázat

A vallásosság és a tantárgyválasztás összefüggése kereszt táblában

		Választott tantárgyak		Összesen
		Etika	Hit- és erkölcstan	
Vallás	Vallásos	37 33,3%	74 66,7%	111 100,0%
	Nem vallásos	42 82,4%	9 17,6%	51 100,0%
Összesen		79 48,8%	83 51,2%	162 100,0%

Forrás: BP (2023) TKA 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás:PPKE

³ A következőkben a TKA 2023 néven hivatkozunk.

2. táblázat

A vallásosság és a tantárgyak összefüggése - Khi-négyzet próba

	Érték	Szabadságfo k	Kétoldali aszimptotikus szignifikanciaszint	Kétoldali szignifikanciaszint	Egyoldali szignifikanciaszint
Pearson Khi- négyzet	27,773 ^c	1	0,000		
Yates folytonossági korrekció	25,931	1	0,000		
Valószínűség i hányados	30,160	1	0,000		
Fisher-féle egzakt próba				0,000	0,000
Lineáris kapcsolat mutató	27,579	1	0,000		
Érvényes esetek száma	143				

Forrás: BP (2023) TKA 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás: PPKE

A változók közötti kapcsolat erősségét Cramer's V együtthatóval vizsgáltuk, az értéke 0,455, így a kapcsolat közepes erősségűnek minősíthető. Az eredmények alapján levonhatjuk a következtetést, hogy a vallásos szülők inkább választják a hit- és erkölcsstan tantárgyat, mint a nem vallásosak. Ez alapján azt láthatjuk, hogy a hitoktatás meglévő társadalmi igényt szolgál ki. A tantárgypáros létrejöttének köszönhetően a vallás nem csak mint tudáselem, hanem mint életgyakorlat is megjelenhet az iskolai tantárgyak rendszerében. Ennek a lehetőségnek következtében felmerülnek olyan témák, amelyek a szülők és az iskola nevelési céljaival, illetve a gyermekek mint személyek szabadságával állnak összefüggésben. Ezeket a témákat részletesebben tárgyaljuk a szülők szöveges visszajelzéseinél.

Tantárgyválasztás és felekezeti hovatartozás összefüggése

Elemzésünk során összefüggést kerestünk a szülők által választott tantárgy és a felekezeti hovatartozásuk között, az adatok azonban nem tették lehetővé, hogy vizsgálhassuk a felekezeti hovatartozás és a tantárgyválasztás összefüggéseit (3. táblázat).

Egyházi intézmények és hittan választásának összefüggése

Elemzésünk során összefüggést kerestünk a mintában szereplő intézmények fenntartótípusa és a tantárgyak választása között (4. táblázat).

Az intézmények fenntartótípusa és a választott tantárgyak között statisztikailag kimutatható, szignifikáns összefüggés van (Khi-négyzet (df:2, Pearson:34,003) szignifikancia szint: $p < 0,000$. Előzetesen rögzített Alfa-érték: 0,05) (5. táblázat).

A változók közötti kapcsolat erősségét Cramer's V együtthatóval vizsgáltuk, amelynek értéke 0,443 volt, így a kapcsolat közepes erősségűnek minősíthető. Megfigyelhetjük, hogy az egyházi fenntartású intézményekben jóval nagyobb arányban (89,7%) tanulják a diákok a hit- és erkölcsstan tantárgyat, mint a tankerületi központ által fenntartott iskolákban (35,9%). Ezt az eredményt árnyalja azonban, hogy az egyházi intézményekben hit- és erkölcsstanon részt vevők 45,7 százalékának nem volt választási lehetősége. Ennek ellenére még ezt figyelembe véve is magasabb az egyházi iskolákban hit- és erkölcsstant választók aránya, mint a tankerületi intézményekben tanulóké.

3. táblázat

Felekezeti hovatartozás és tantárgyválasztás összefüggése keresztábrában

		Tantárgyak		Összesen
		Etika	Hit- és erkölcsstan	
Felekezeti hovatartozás	HIT Gyülekezete	1 33,3%	2 66,7%	3 100,0%
	Magyar Katolikus Egyház	4 12,9%	27 87,1%	31 100,0%
	Magyarországi Evangélikus Egyház	0 0,0%	1 100,0%	1 100,0%
	Magyarországi Református Egyház	4 30,8%	9 69,2%	13 100,0%
	Nem tartozik egyikhez sem	2 40,0%	3 60,0%	5 100,0%
	Nem válaszolt	76 63,3%	44 36,7%	120 100,0%
	Összesen	87 50,3%	86 49,7%	173 100,0%

Forrás: BP (2023) TKA 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás: PPKE

4. táblázat

Iskola fenntartótípusának és a választott tantárgyaknak összefüggése keresztábrában

		Tantárgyak		Összesen
		Etika	Hit- és erkölcsstan	
Fenntartótípus	Egyházi jogi személy	4 10,3%	35 89,7%	39 100,0%
	Tankerületi központ	75 64,1%	42 35,9%	117 100,0%
	Nem tudja	8 47,1%	9 52,9%	17 100,0%
	Összesen	87 50,3%	86 49,7%	173 100,0%

Forrás: BP (2023) TKA 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás: PPKE

5. táblázat

Iskola fenntartótípusának és a választott tantárgyaknak összefüggése - Khi-négyzet próba

	Érték	Szabadságfok	Kétoldali szignifikanciaszint
Pearson Khi-négyzet	34,003 ^a	2	0,000
Valószínűségi hányados	37,761	2	0,000
Érvényes esetek száma	173		

Forrás: BP (2023) TKA 2023. Készítette: SV. Spss fájl. Tárolás: PPKE

Válaszadók megjegyzései

Vizsgálatunk lezárásaként megkértük kitöltőinket, hogy ha van bármilyen észrevételük, gondolatuk a témával kapcsolatban, amelyet szeretnének megosztani, fejtsék ki nekünk. Ennek következtében részletesebben megismerhettük válaszadóink szempontjából az etika, illetve hit- és erkölcs tanterv közötti választás kérdéskörét. Megközelítésünk szerint az oktatás rendszerébe beemelt vallás rendszere komplexebbé teszi a választásokat, így egy szülőnek olyan döntést kell meghoznia, amely számos, akár ellenkező hatású információt kell, hogy elrendezzen. Ilyen lehet például a pedagógus személye, illetve az oktatás minősége, egyéni meggyőződés, vagy gyermekének véleménye.

Voltak kitöltőink, akik pontosabb képet adtak a felekezeti helyzetükről, illetve az ahhoz tartozó hitoktatásról. Ugyan ezek a helyzetek az egyes intézményektől függenek, de segítenek látni a gyakorlatban megvalósuló tantárgyválasztást.

Voltak, akik a tantárgyak közötti döntésről írták le álláspontjukat - az alábbi hozzászólás egy klasszikus példája az iskolaválasztással egybekötött tantárgyválasztásnak: *„A Magyar Evangéliumi Egyházhoz tartozunk, és a Veszprémi Evangéliumi Keresztény Gyülekezet tagjai vagyunk. Ha lett volna választási lehetőségünk, akkor is hit- és erkölcs tantervre járna gyermekünk.”*

Mások a tantárgyakkal kapcsolatos ellátás hiányát jelezték: *„Nem minden iskolában van lehetőség hit gyülekezeti hitoktatásra”*

Egy másik téma az átíratás akadályozottsága, bár a megjegyzésből nem derül ki, hogy mi volt a konkrét ok: *„A másik fiam állami fenntartású iskolába jár és bármennyire szerettem volna, nem tudtam az erkölcs tantervről átíratni hitoktatásra.”*

Más válaszadók kifejtették véleményüket a tantárgyról - találhatunk egyező és különböző véleményeket, többféle irányból megközelítve. Megfigyelhetjük, hogy fontos szempontnak számít a leírt megjegyzésekben a tantárgyakra szánt idő, illetve, hogy mennyire lehetnek maguk a tantárgyak hasznosak a gyermekek számára.

Egyik kitöltőnk részletesen kifejtette véleményét a tantárgyak helyéről az órarendben: *Időpazarlásnak tartom, akár csak a mindennapi testnevelést. 11-12 évesen 26 valós tanóránk van az ötödikeseknek, ahol minden héten fontos tárgyból több számonkérés van. Így folyamatos tanulás és délutáni plusz idő is szükséges. Bár se a testnevelés, se az etika nem klasszikus értelemben vett tanóra, de mégis ott kell lenni, végighallgatni és amennyire lehet, aktívan részt venni az órán (főleg tesin). Emiatt aztán a matek, vagy magyar óra 5.-6. órába csúszik, amikor már fáradnak a nebulók.*

Aki vallásos, az úgyis a családi környezetéből vagy a közösségtől kapja az ismereteket elsősorban, heti 1 óra nem számít igazán. Az etika meg pláne egy töltelék tantárgy, hogy addig is legyen valaki a gyerekekkel, míg a csoport egy része hittanon van.”

A fenti megjegyzés azonban nem csak a tantárgyak helyére vonatkozik az órarendben, hanem megkérdőjelezi fontosságukat a többi tárgy mellett. Megjelenik benne a hit- és erkölcs tanterv és az etika megkülönböztetése, kétségbe vonja az iskolai hitoktatás hasznát, illetve a tantárgyak minőségét. Minőséget érintő kritika azonban nem csak ettől a válaszadótól érkezett, egy másik kitöltőnk így szólott hozzá a témához:

„A tárgyat oktató tanár tantárgyhoz való hozzáállása és az oktatás színvonala hagy kivetnivalót maga után.”

Az alábbi megjegyzés hasonló kritikát fogalmaz meg a tantárgyak súlyozásával és az iskolai időmenedzsmenttel kapcsolatban, azonban itt határozottan kiterjed maguknak a tantárgyaknak a bevezetésére - vagyis a Nemzeti Alaptantervet érinti az alábbi bírálat:

„Tökéletesen feleslegesnek és időrablónak tartom mind az etika, mind a hit- és erkölcsan oktatását az iskolában. Igen fontos tantárgyaktól (pl. természettudományok) veszi el az időt és energiát. Meggyőződésem, hogy hatalmas baklövést követett el, aki jóváhagyta a bevezetését. Haladéktalanul el kellene törölni mindkét tárgyat.”

Volt, aki viszont ezzel szemben a tanulók személyiségének formálására látott bennük lehetőséget ideális körülmények között:

„Mindkét tantárgy sokat adhat a gyerekeknek. Ez viszont erősen az oktatást végző személyen múlik, nagyon mély és érzékeny területek ezek, nagy a pedagógusok és hitoktatók felelőssége.”

Megint mások a vallás oktatásáról fejtették ki részletesebben gondolataikat, érintve a gyermek személyes szabadságát a vallása választásában, illetve az életkorhoz tartozó megfelelő oktatást:

„Óvodában járt hittanra a lányom. Én úgy gondolom, nagyobb korában, ha érdeklí, elmegy. Nem kényszeríték rá semmilyen vallást! Én már az 5. osztályos Bibliai tananyagot is túlzónak találok, annak ellenére, hogy én azt vallom, mindenkinek el kell olvasnia a Bibliát. Viszont nem egy 5. osztályos gyereknek való ez így!”

„Mivel nem vágyó vallásos, a gyerek, ha elég idős lesz hozzá, majd eldönti, ő Istenben hogyan szeretne hinni.”

Összességében a véleményekből és kiegészítésekből láthatjuk, hogy a tantárgyak közötti választásról és oktatásukról a szülőknek erősen eltérő véleményeik lehetnek, és más-más szempontból közelítik meg a témakört. Ebben szerepet játszik a tárgyak kötelezően választható státusza, illetve tematikája. Ezen kívül a szülők meggyőződése az iskola szerepéről és kompetenciájáról a tantárgyak oktatásában szintén meghatározó. Azonban mindegyik vélemény segít rávilágítani az etika, illetve hit- és erkölcsan tantárgyak közötti választás helyzetének komplexitására.

Összegzés

Kutatásunk során a szülők etika, illetve a hit- és erkölcsan tantárgyak közötti választását vizsgáltuk. A vizsgálat során 300 iskolának küldtük el kérdéssorunkat. A minta összeállításához az Oktatási Hivatal adatait használtuk fel. A tervezett, országosan reprezentatív mintához a településtípus, településméret, intézményméret, fenntartótípus kategóriáit használtuk fel. A válaszadásra adott idő során 175 teljes kitöltés érkezett, így a teljesült mintát nem tekinthetjük reprezentatívnak, és következtetéseinket csak válaszadóinkra vonatkozóan vontuk le. Megkeresésünkre több egyházi iskola jelezte, hogy intézményükben kizárólag hit- és erkölcsant lehet tanulni, ezért elzárkóztak a kérdőívvezés megszervezésétől, illetve a kérdőív kitöltői közül is 22,9 százalékos arányban jelezték, hogy gyermekük egyházi fenntartású intézményben tanul. Így az egyházi iskolákban nagyrészt az iskolaválasztással egybekötve jelenik meg a tantárgyválasztás, s az ilyen fenntartású intézményekben tanulók szülei számára maga a tantárgyak közötti döntés vizsgálata kevésbé releváns. A válaszadók megoszlása a tantárgyválasztást illetően közel 50-50 százalék volt. A kérdőívet kitöltők nagy részének (88,6%) saját bevallása szerint volt választási lehetősége, hogy gyermekük melyik tantárgy óráin vegyen részt. Többségük (68,5%) azonban nem mérlegelt választáskor, és egyértelműen az egyik, vagy a másik tantárgyat tartotta megfelelőnek. Ezt vizsgálva azzal az eredménnyel, amely szerint a szülők 54,3 százaléka azt állította, hogy nem volt szüksége tájékozódásra, megnéztük, hogy a két kérdésre adott válaszok milyen mértékben fedik egymást. Azt találtuk, hogy a válaszadók 52,3 százaléka nem mérlegelt, illetve nem volt szüksége tájékozódásra. Ennek alapján válaszadóink körülbelül felének nem volt különösebb dilemma a tantárgyak közötti választás, számukra nincs valódi döntési, választási helyzet, mert akár az iskola, egyéni

meggyőződés, vagy egyéb okok miatt a választás automatizmussá válik. Vizsgáltuk, hogy a szülők informálódtak-e valamilyen módon a tantárgyválasztás előtt. Az eredmények alapján a kitöltők kimagasló arányban (54,3%) válaszolták, hogy nem volt szükségük tájékozódásra. Azok közül, akik valamilyen formában informálódtak a döntés előtt, legnagyobb arányban az iskolai személyes tájékoztatást vették igénybe (24%). Ezen kívül kedvelt tájékozási formának számított a szülő társakkal való beszélgetés (12,6%). Kutatásunk fókuszában álltak a tantárgyak közötti választást befolyásoló tényezők. Vizsgálatunkból az derült ki, hogy a kitöltőket jelentősen befolyásoló tényezők: saját, egyéni meggyőződések (35,4%), a gyermeküknek tulajdonított szándékok (29,1%) és a tantárgyakat oktató pedagógusok személye (5,7%) voltak. Jelentéktelenebb befolyásoló tényezők közé a családtagok javaslatai, a tájékoztatáson hallottak, a pedagógusok javaslatai, az intézményvezető ajánlásai, a szülő társakkal való beszélgetés, illetve a tanóra időpontja tartoztak.

Összefüggést kerestünk még a tantárgyak választása és a vallásosság, illetve az iskolák fenntartótípusa között. Továbbá ugyanígy vizsgáltuk az összefüggést a választott tantárgyak és a felekezeti hovatartozás között. Ennek során szignifikáns, statisztikailag kimutatható összefüggést találtunk a tantárgyak választása és a vallásosság között (Cramer's V együtthatóval vizsgálva 0,445 értékű, vagyis közepes erősségű kapcsolat), illetve a tantárgyak választása és az iskolák fenntartótípusa között (Cramer's V együtthatóval vizsgálva 0,443 értékű, közepes erősségű kapcsolat). Eredményeink alapján tehát az egyházi fenntartású intézményekben magasabb arányban vesznek részt a tanulók a hit- és erkölcs tanterv tantárgy oktatásán, valamint a vallásos családok nagyobb mértékben veszik igénybe a hit- és erkölcs tanterv tantárgyat. A választott tantárgyak és a felekezeti hovatartozás között nem tudtuk vizsgálni az összefüggéseket, mert nem teljesültek a Khi-négyzet próba elvégzéséhez szükséges feltételek. Ez egy olyan kérdés, amelyet egy nagyobb mintával lehetne vizsgálni. Szignifikáns összefüggést találtunk ezen kívül a szülők mérlegelése és gyermekük szándéka között, közepes erősségű kapcsolattal (Cramer's V: 0,251). Ennek alapján azok, akik mérlegelnek a tantárgyak választásakor, nagyobb arányban veszik figyelembe gyermekük szándékát, személyes szabadságát szem előtt tartva, így ezt gondolva megfelelőnek gyermekük épülése számára. Kutatásunkat segítették még válaszadóink megjegyzései, amelyek révén jobban megismerhettük a tantárgyak helyzetét, illetve véleményüket azok oktatásáról. Ezek alapján láthattuk, hogy vannak különböző és hasonló álláspontok, de mindenképpen sokféle szempontból közelítették meg a témakört, mint például az oktatás minősége, a tantárgyak helye az órarendben, vagy a gyermekek személyes szabadsága a vallásoktatással kapcsolatban. Elmondhatjuk, hogy az etika, illetve hit- és erkölcs tanterv tantárgyak közötti választási lehetőség egy olyan kérdés, amivel érdemes foglalkozni. Látható, hogy annak ellenére, hogy milyen magas arányban jött ki az az eredmény, hogy a tantárgyak közötti döntés nem okoz különösebb dilemmát, a kérdezett szülőknek volt kialakult véleménye ezzel a témakörrel kapcsolatban, illetve találhattunk összefüggéseket is a tantárgyakkal és más tényezőkkel. A jövőben érdemes lehet – megfelelő intézményi háttérrel támogatva – egy reprezentatív mintán vizsgálni ezt a tárgykört, amelyhez kutatásunk eredményei is jelenthetnek segítséget.

Irodalom

20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. Elérés 2023. április 22. forrás <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200020.emm>

110/2012. (VI. 4.) Korm. rendelet a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. Elérés 2023. április 22. forrás <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200110.kor>

2011. évi CCVI. törvény a lelkiismereti és vallásszabadság jogáról, valamint az egyházak, vallásfelekezetek és vallási közösségek jogállásáról – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. Elérés 2023. április 22. forrás <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100206.tv>

2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről – Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye. Elérés 2023. április 22. forrás <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

Bađurov, Barbora (2016) Selected problems of current ethical education in Slovakia. *Educacione. Giornale Di Pedagogia Critica*, 5(2). <http://www.giornaledipedagogiacritica.it/index.php/gdpc/article/view/112> DOI: 10.14668/Educaz_5205

Brown, Eleanor – Chen, Daibo – Davies, Ian – Urbina Garcia, Angel – Munguia Godinez, Isabel (2021) Educating young people about society in China, England, Mexico and Spain: similar approaches to values education from different contexts. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 51(4). 529–545. <https://doi.org/10.1080/03057925.2019.1647513>

elikkaya, Tekin – Bařarmak, Uđur – Filođlu, Simge – řahin, Bilge (2014) Teacher - Parents' Relations in the Efficiency of the Value Education. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 116. 1106–1113. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.01.353>

Cohen-Zada, Danny – Elder, Todd (2018) Religious pluralism and the transmission of religious values through education. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 150. 325–349. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2018.01.015>

Cohen-Zada, Danny – Sander, William (2008) Religion, religiosity and private school choice: Implications for estimating the effectiveness of private schools. *Journal of Urban Economics*, 64(1). 85–100. <https://doi.org/10.1016/j.jue.2007.08.005>

Csat Anita (2022) Az etika mint tantárgy hazai ltrejttnek rvid trtneti ttekintse: az olvastboroktl az iskolai etikarkig. Eszterhzy Károly Katolikus Egyetem Lceum Kiadó. <https://doi.org/10.46403/Tudomanyesmegertes.2022.291>

Gluchmanova, Marta (2016) Ethics in Slovakia – Past Present. *Humanum. Midzynarodowe Studia Społeczno-Humanistyczne*, 1(20). 79–83.

Harris, Edward L. – Hoyle, John (1990) The Pros and Cons of Teaching Ethics in the Public Schools. *NASSP Bulletin*, 74(528). 17–23. <https://doi.org/10.1177/019263659007452805>

National Center for Education Statistics (2021) *Digest of Education Statistics*, 2021. https://nces.ed.gov/programs/digest/d21/tables/dt21_105.50.asp

Kamarás István (2004) Irodalomkzvettes az olvastborokban. *Iskolakultra*, 3. 63–78. Elres 2023. prilis 10., forrás <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20014/19804>

Kamarás István (2009) Emberismeret és etika nálunk és más nemzeteknél. *Iskolakultúra*, 19(10). 125–132. <https://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/view/20916>

Kamarás István (2015) *Embertan-erkölcstan sztori*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány.

Kamarás István (2019) *Hittan és/vagy erkölcstan? Az Eszterhzy Károly Egyetem tudomnyos kzlemnyei (j sorozat 42. kt.)*. = Acta Universitatis de Carolo Eszterhzy Nominatae. Sectio Philosophica = Tanulmányok a filozfiatudomnyok krbl, 107–119. <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/4220/>

Klembarová, Jlia (2016) Reflections on value education in Slovakia. *Ethics & Bioethics*, 6(1-2). 97-104. <https://doi.org/10.1515/ebce-2016-0003>

LePage, Pamela – Akar, Hanife – Temli, Yeliz – Şen, Derya – Hasser, Neil – Ivins, Ilene (2011) Comparing teachers' views on morality and moral education, a comparative study in Turkey and the United States. *Teaching and Teacher Education*, 27(2). 366–375. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2010.09.005>

Luhmann, Niklas (2006) *Bevezetés a rendszerelméletbe*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Nagy Dezső (2009) *A középiskolai etikatanítás lehetséges módszereiről. Az Eszterházy Károly Főiskola tudományos közleményei (Új sorozat 36. köt.)*. Tanulmányok a filozófiatudományok köréből = Acta Academiae Paedagogicae Agriensis. Sectio Philosophica, 229–247. <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/3093/>

Noddings, Nel (2010) Moral Education in an Age of Globalization. *Educational Philosophy and Theory*, 42(4). 390–396. <https://doi.org/10.1111/j.1469-5812.2008.00487.x>

Oktatási Hivatal (2021) *Közérdekű adatok publikálása*. Elérés 2023. április 22., forrás <https://dari.oktatas.hu/kirpub/index>

Pelz, Mikael L. – Dulk, Kevin R. den (2018) Looking Within or Reaching Out?: The Effects of Religion on Private School Enrollments in an Era of School Choice. *Politics and Religion*, 11(1). 79–115. <https://doi.org/10.1017/S1755048317000499>

Pérez-Jorge, David – Barragán Medero, Fernando – Molina-Fernández, Elvira (2017) A Study of Educational Programmes that Promote Attitude Change and Values Education in Spain. *Asian Social Science*, 13(7). 112–130. <https://doi.org/10.5539/ass.v13n7p112>

Roth, Steffen – Schütz, Anton (2015) *Ten Systems: Toward a Canon of Function Systems* (SSRN Scholarly Paper No. 2508950). <https://doi.org/10.2139/ssrn.2508950>

Rothgangel, Martin – Jackson, Robert – Jäggle, Martin (2014) Preface: Religious education at schools in Europe. In: *Religious Education at Schools in Europe*, 2: Western Europe. V&R unipress, Vienna University Press. 7–13.

Schreiner, Peter (2013) Religious Education in the European Context. *HERJ Hungarian Educational Research Journal*, 3(4). 4–14. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=555722>

Tay, Bayram – Yildirim, Kasim (2009) *Parents' Views Regarding the Values Aimed to be Taught in Social Studies Lessons*. <http://openaccess.ahievran.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12513/1790>

Utyupova, Gulnara Ye – Baiseitova, Zhanar B. – Mukhamadiyeva, Aizhan A. (2016) Value Forming Education of Prospective Primary School Teachers in Kazakhstan and Germany. *International Journal of Environmental and Science Education*, 11(9). 2607–2618. <https://eric.ed.gov/?id=EJ1114603> DOI: 10.12973/ijese.2016.710a.